

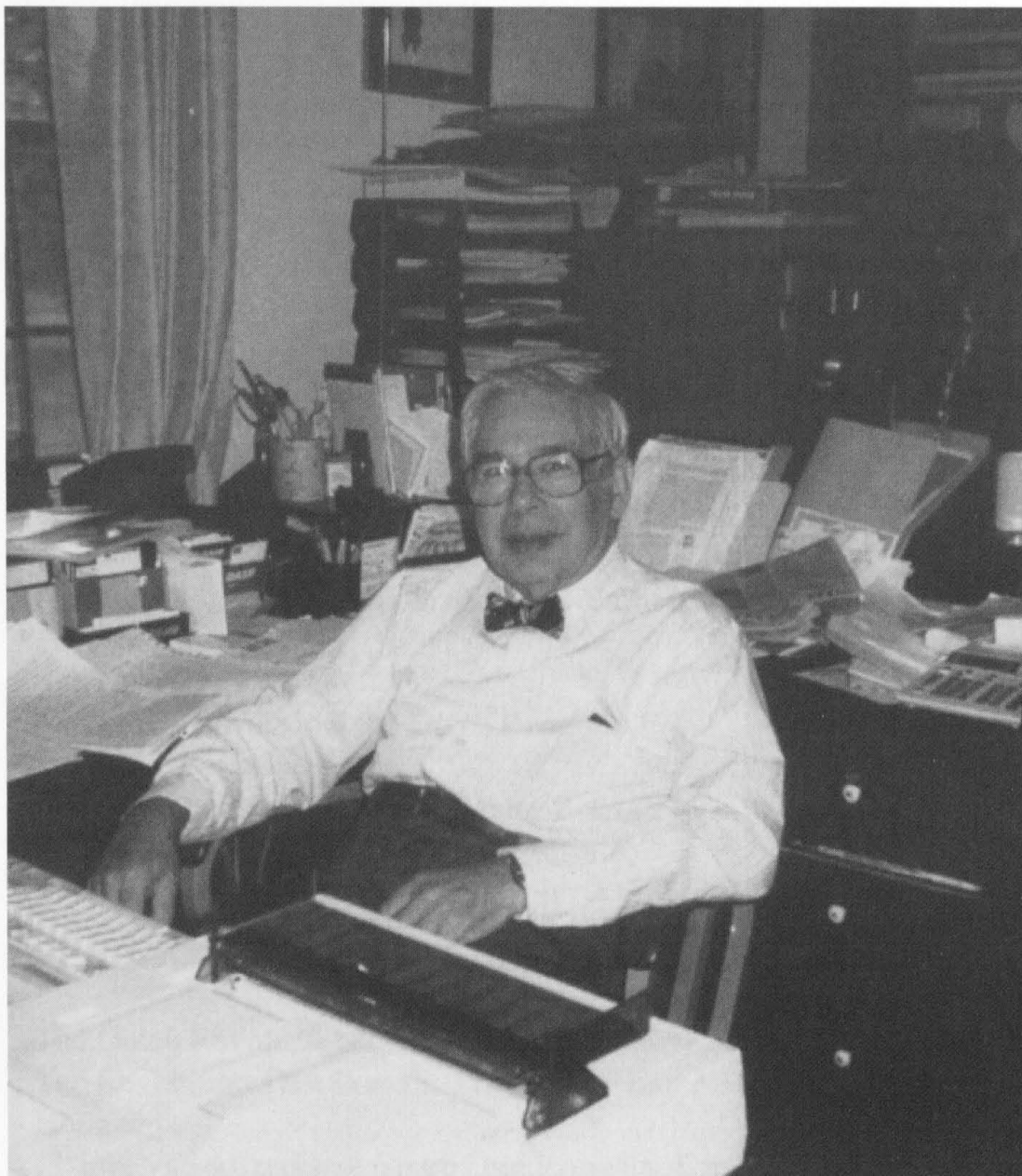
Citation:

A.Th. Van Deursen, Levensbericht H.H. Rowen, in:
Levensberichten en herdenkingen, 2000, Amsterdam, pp. 49-54

Herdening door A.Th. van Deursen

Herbert H. Rowen

22 oktober 1916 – 31 maart 1999

Herbert H. Rowen

Herbert Rowen is laat tot de geschiedenis gekomen. Eigenlijk is dat ook wel het beste, want je beoefent het vak dan op een bredere grondslag van levenservaring. Je zou een ieder aanraden zo'n lange weg te kiezen, als we maar de zekerheid hadden dat we in goede gezondheid een gezegende ouderdom zouden bereiken. Rowen heeft in ieder geval van die trage start geprofiteerd, en de geschiedwetenschap niet minder. Herbert Rowen was een man die zich het motto van de grote Belgische historicus Henri Pirenne eigen gemaakt leek te hebben: 'je suis historien, donc j'aime la vie'. Zijn zeer gevarieerde studies en zijn brede maatschappelijke ervaring zijn voor hem evenzoveel middelen geweest om zich ruime toegang te verschaffen tot het verleden.

Geboren op 22 oktober 1916 in New York, heeft Herbert Rowen zijn school- en studiejaren in diezelfde stad gesleten. Aan het City College aldaar behaalde hij in 1936 zijn eerste graad, die van bachelor of science in de sociale wetenschappen, met hoofdvak Frans. De combinatie is niet zo gebruikelijk. Ze toont meteen dat de jonge Rowen bereid was zich in verschillende richtingen te oriënteren, om vervolgens vast te houden in dagelijks gebruik wat het meest met zijn aanleg strookte. De vroege omgang met de sociale wetenschappen is uit zijn latere werk zelden nog af te lezen, de vertrouwdheid met het Frans daarentegen is hem gedurende zijn hele loopbaan te stade gekomen.

Verdere studie zat er voorlopig niet in. Rowen ging de arbeidsmarkt op, maar vond pas werk van langere duur toen hij in december 1942 werd opgeroepen voor de militaire dienst. Drie jaar lang bleef hij verbonden aan het Army Signal Corps, de langste tijd in Engeland, het laatste jaar in Frankrijk. Combattant was hij niet, maar de kennismaking met de militaire praktijk voegde een nieuw element aan zijn ervaringswijsheid toe. In zijn boeken vindt men daarvan de sporen, in het bijzonder in de biografie van Johan de Witt, waar hij het zijne te zeggen heeft over legerorganisatie en strategie in het rampjaar 1672.

Na zijn ontslag uit de militaire dienst besloot Rowen uiteindelijk toch terug te keren naar de universiteit. Toen hij zich in 1946 in Columbia liet inschrijven was hij dertig jaar, en sinds 1940 was hij getrouwd met Mildred Ringel. Vanzelfsprekend wilde hij nu snel resultaat behalen, en dat is hem ook gelukt. Zijn dissertatie, *Pomponne and De Witt*, kwam gereed in 1951. De titel geeft zijn program aan: zijn twee bekendste boeken zou hij respectievelijk aan Pomponne en De Witt wijden. Praktisch al zijn werk handelt over de zeventiende-eeuwse geschiedenis van Frankrijk en de Nederlandse Republiek.

Rowen is een leerling geweest van Garrett Mattingly, die door weinigen werd geëvenaard als kenner van de Europese geschiedenis van de zestiende eeuw. Twee kwaliteiten van Mattingly's werk springen vooral in het oog. Ten eerste behandelde hij bij voorkeur de meest traditionele thematiek, de diplomatieke geschiedenis. Maar in zijn grote generaliserende *Renaissance Diplomacy* bracht hij die op een hoger plan, door de ontwikkeling van de moderne diplomatie te schetsen als

vormende kracht in de sociale en politieke geschiedenis van de vroegmoderne tijd. Ten tweede was hij al even traditioneel in de wijze van behandeling. Hij koos niet voor de analyse, maar voor het verhaal. De twintigste eeuw heeft weinig historische monografieën voortgebracht die zich zo gemakkelijk laten lezen als Mattingly's *The Defeat of the Spanish Armada*. Het is bovenal een spannend verhaal, maar tegelijk werpt het boek zoveel nieuw licht op de ondergang van de Armada, dat het als uitkomst van wetenschappelijk onderzoek lang zijn status zal behouden.

Het werk van Rowen is herkenbaar als kwaliteitsproduct uit de school van Mattingly, maar wel met eigen specifieke trekken. Het meest karakteristiek voor Herbert Rowen is het hoge niveau van taalbeheersing. Het Engels heeft hij grondig geleerd in één van zijn tijdelijke baantjes, als medewerker aan de 'American College Dictionary'. Het Frans had hij zich als student eigen gemaakt. Ook het Duits verwaarloosde hij niet, en het Nederlands volgde, toen hij zich zette aan de studie van de Frans-Nederlandse betrekkingen in de zeventiende eeuw. Deze drie talen werden hem zo vertrouwd, dat hij naast zijn eigen creatieve arbeid graag tijd bleef vrij maken voor vertaalwerk. Zo heeft hij de Nederlandse historici aan zich verplicht door het Amerikaanse publiek bekend te maken met oorspronkelijk in het Nederlands verschenen boeken van J. Huizinga en J.W. Schulte Nordholt. 'Translating is my vanity', placht Rowen zelf te zeggen. Een onbaatzuchtiger vorm van ijdelheid laat zich nauwelijks denken.

Onze aandacht echter moet vooral uitgaan naar de historicus Herbert Rowen, niet naar de vertaler. Zijn dissertatie, voor de druk omgewerkt, verscheen in 1957 als *The Ambassador prepares for War: The Dutch Embassy of Arnauld de Pomponne 1669-1671*. Het is een pakkende, en tegelijk enigszins misleidende titel. De these van het boek is juist, dat Arnauld de Pomponne als ambassadeur naar Den Haag werd afgevaardigd om de vriendschap tussen Frankrijk en de Republiek in stand te houden. Johan de Witt zou dan steun moeten geven aan het streven van Lodewijk XIV, zijn territoriale aanspraken op de Zuidelijke Nederlanden tot volledige gelding te brengen. Toen bleek dat die medewerking niet werd gegeven, schakelde Pomponne overeenkomstig zijn instructie al spoedig over op het alternatief, de voorbereiding van de aanvalsoorlog die in 1672 is begonnen.

Rowen verklaart dus het uitbreken van die oorlog uit de politieke ontwikkeling. Hij wil niet weten van een economische verklaring. De oorlog van 1672 was in zijn ogen niet een logisch vervolg van de tarievenoorlog die de Franse minister J.B. Colbert tegen de Republiek had ontketend. In Rowens boek wordt de economische tegenstelling in een soort aanhangsel apart behandeld. We moeten haar kennen, want ze droeg bij tot de wederzijdse verbittering, maar oorzaak van de gewapende strijd was ze niet. Wat Colbert ook gedaan had met de in- en uitvoerrechten, de oorlog zou er altijd gekomen zijn, want Lodewijk wilde de Zuidelijke Nederlanden hebben.

Lodewijk baseerde zijn aanspraken op het familierecht. Historici zijn altijd geneigd geweest die pretentie af te doen als misplaatste spitsvondigheid. Rowen wil haar ernstig nemen, en heeft er een heel boek aan gewijd om zijn gelijk te bewijzen: *The King's State. Proprietary Dynasticism in Early Modern France*. Het boek is van 1980, maar de vraag heeft hem al vanaf zijn studentenjaren bezig gehouden. Was de koning eigenaar van de staat, of moeten wij hem in de eerste plaats beschouwen als drager van het hoogste ambt in de staat? Gewoonlijk kiest de geschiedwetenschap voor de laatste opvatting. De eigendomsleer wordt dan als een afwijking beschouwd. Voor Rowen is ze juist fundamenteel. Koninkrijken waren erfelijk bezit, en als dus Lodewijk xiv de Zuidelijke Nederlanden opeiste was dat geen megalomanie, doch eenvoudige handhaving van dynastieke rechten.

Deze studie over wat Rowen noemt *proprietary dynasticism* schijnt in zijn oeuvre een aparte plaats in te nemen. Theoretische bespiegelingen hebben nooit zijn voorkeur gehad. Meer dan schijn is het inderdaad ook niet. Rowen blijft vooral geïnteresseerd in de praktijk, en leest daaruit de beweegredenen van vorsten en regeringen af. Het is een aanpak die hij acht jaar later nog eens gekozen heeft in zijn monografie over het stadhouderschap in de Nederlandse Republiek, *The Princes of Orange. The Stadholders in the Dutch Republic*. Daar is de aandacht voor de praktijk zo overwegend, dat het boek in feite eerder te beschouwen is als een serie biografische schetsen dan als een historische analyse van het stadhouderschap.

Het is meer een samenvatting dan een verslag van nieuw onderzoek, en toont ons Rowen dan ook niet op zijn best. Als typische leerling van Mattingly moet hij het hebben van het verhaal, liefst zo breed mogelijk opgezet uit de oorspronkelijke bronnen. Het is waar dat Rowen meer dan eens zijn instemming heeft betuigd met P.C.A. Geyls befaamde dictum, de geschiedschrijving is een discussie zonder eind. Daaruit blijkt echter meer zijn respect voor Geyls persoon en vakmanschap dan dat Rowen zelf zijn taak als historicus zo wilde opvatten. Rowen neemt nu en dan wel stelling tegen anderen, maar vooral om duidelijk te maken dat ze de bronnen onvoldoende kenden. Hij corrigeert dus fouten. Maar dat is heel iets anders dan strijd voeren tegen onzuivere voorstellingen, die herleid kunnen worden tot de vooroordelen van de betrokken auteur. Die voor Geyl zo karakteristieke wijze van polemiseren treffen we bij Rowen niet aan.

Het is vooral de biografie van Johan de Witt, die ons laat zien wat Herbert Rowen als historicus het liefste wil en het beste kan. Dan bedoel ik het eerste, bijna duizend pagina's dikke boek dat in 1978 onder die titel verscheen, niet de beknopte versie van zeven jaar later. Het tweede is een voortreffelijk boek voor onderwijsdoeleinden, en meer in het algemeen voor ieder die in kort bestek de wezenlijke betekenis van De Witt geschetst wil zien. Het magnum opus is daarmee niet vervangen. *John de Witt, Grand Pensionary of Holland 1625-1672* blijft het boek dat Rowens reputatie als geschiedschrijver voor nu en de toekomst zal bepalen.

Het is geprezen als de 'definitieve' biografie, maar dat kan natuurlijk nooit waar zijn. Elke generatie heeft de behoefte grote mannen te evalueren op haar eigen manier, en zo zal er ongetwijfeld wel weer eens een nieuwe De Witt komen. Onvervangbaar is het boek wel. Het is zo rijk gedocumenteerd en opent zoveel gedrukte en ongedrukte bronnen, dat niemand het kan verwaarlozen die het tijdvak van De Witt onder welk aspect ook wil bestuderen. *John de Witt* is een biografie zoals vooral de negentiende eeuw heeft voortgebracht: volumineus, gedetailleerd, met een vloed van noten die elk feit verantwoorden in een breed uitwaaierend verhaal dat haast geen dag overslaat. Dat geeft het boek dan ook een enigszins traditioneel karakter, alsof het vijftig of zelfs honderd jaar geleden op dezelfde manier geschreven had kunnen worden. Maar daar is niets verkeerd aan, zolang zulke boeken ook in onze tijd hun bruikbaarheid behouden. Daarom worden ze ook nu nog geschreven, getuige de biografie van de andere grote raadpensionaris, Johan van Oldenbarnevelt, door Jan den Tex, in vijf delen.

Wel hebben hedendaagse auteurs van zulke monografieën toevallig of niet toch meestal dezelfde omgang met de geschiedenis als hun negentiende-eeuwse voorgangers. Veel meer diplomatie dan economie, aanzienlijk grotere aandacht voor personen dan voor structuren, enig begrip voor libertijnen, geen enkel voor calvinisten. Daarin stemmen Rowen en Den Tex met elkaar en met hun liberale voorgelacht overeen, en dat geeft hun boeken een enigszins ouderwets aanzien. Rowens De Witt lijkt heel veel op de man die we sinds lang kennen uit de vaderlandse historiografie. Niets nieuws dus, alleen meer van hetzelfde? Dat zou al heel onbillijk geoordeeld zijn. Twee dingen geven in elk geval dit boek een eigen karakter, waardoor het zich in de benadering duidelijk onderscheidt van N. Japikses *De Witt of Geyls Oranje en Stuart*.

Het ene is de distantie tegenover alles wat zweemt naar ideologie. Niet alleen de calvinisten zijn kinderen geworden van deze rekening. Rowen kan ook geen moment warm worden voor de republikeinse idealen van de Hollandse regentstand, en De Witt deed dat volgens hem evenmin. De raadpensionaris was een groot man, daarover valt niet te twisten, maar hij heeft niet het leven gelaten voor een groots ideaal. Rowens Johan de Witt is een practicus, een nuchter mens die zich nooit zal verliezen in theoretische bespiegelingen. Misschien – want zo vergaat het biografen wel vaker – misschien lijkt hij wel wat op Herbert H. Rowen.

Het tweede eigen punt van Rowens biografie betreft het bijzondere karakter van de tijd waarin De Witt leiding gaf aan de Republiek. Het eerste stadhoudersloze tijdvak was bij uitstek de periode waarin de Verenigde Nederlanden de rang van grote mogendheid verworven hadden. De aanloop tot die tijd zien we al onder Frederik Hendrik, maar die hoefde met de Nederlandse machtspositie niet veel moeite te hebben. Of de Republiek nu groot was of klein, ze moest de oorlog tegen Spanje winnen. De Witts opvolger als leider van de Nederlandse staat, stadhouder Willem III, zag evenmin veel ruimte voor controversiële keuzes. Hij moest de oorlog

tegen Frankrijk winnen. De Witt kon wel kiezen. Hij moest het zelfs doen. De Nederlanders stonden tamelijk plotseling voor de noodzaak oplossingen te bedenken voor problemen die voor de vorige generatie niet eens hadden bestaan: zich handhaven tussen de grote mogendheden. Dat zou de Republiek bovendien moeten doen met heel andere instrumenten dan de grote monarchieën: colleges en raden in plaats van ministers, last en ruggespraak in plaats van rechte bevelslijnen, functionarissen met instructie en commissie in plaats van in het purper geboren vorsten.

Van die uitzonderlijkheid is Rowen zich altijd bewust geweest. Dat is wat hem altijd weer aantrok in die mysterieuze Nederlandse geschiedenis: 'the damned exceptionalism of the Dutch'. Hij vestigt daar niet de aandacht op, met zijn bekende afkeer van uitgebreide analyses. De lezer moet de antwoorden zelf uit de tekst bijeen sprokkelen, en of die moeite loont, zal mede afhangen van zijn eigen inzicht en kennis van zaken. *John de Witt* is enerzijds een boek voor lezers, die met een goed verhaal tevreden zijn. Anderzijds is het een rijk gevuld magazijn voor gebruikers, die bereid zijn zich wat moeite te getroosten om zelf orde op zaken te stellen. Dat is niet maximaal behulpzaam, maar het dringt ook weinig of niets aan de gebruikers op. Ook daarom zal het boek nog heel lang mee kunnen. Op zijn manier blijft deze biografie een standaardwerk.

Voor Nederlanders is Herbert Rowen de man van zijn boeken. De academische docent is voor ons een onbekende. Voor de persoon geldt dat niet, althans niet voor de collega's die zijn passie voor de zeventiende-eeuwse Republiek deelden. Tegenover hen had Rowen iets van een verzamelaar. Ontdekte hij weer iemand die over die tijd was gaan publiceren in een voor hem herkenbare geest, dan rustte hij niet eer hij met de nieuweling kennis had gemaakt, om hem dan vervolgens plaats te geven in de kring van zijn correspondenten. Het aantal Amerikaanse experts voor de Nederlandse geschiedenis is belangrijk toegenomen sinds Rowen zijn dissertatie schreef, en deels is dat ook juist aan hem te danken. Onze verplichtingen aan Herbert Rowen gelden niettemin vooral de auteur. Historici hebben geen biografen nodig, placht hij te zeggen. *What matters most is not the individual, but his or her work*. Daarom hebben we hier ook het werk in het middelpunt gesteld. Het zal nog lang gebruikers en lezers blijven vinden.